

Antropologija i aspekti alokronizma u putopisima

Letić, Tina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:039241>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Interdisciplinarni preddiplomski studij Kultura i Turizam

Tina Letić

ANTROPOLOGIJA I ASPEKTI ALOKRONIZMA U PUTOPISIMA

Završni rad

Pula, srpanj, 2019. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Interdisciplinarni preddiplomski studij Kultura i Turizam

Tina Letić

ANTROPOLOGIJA I ASPEKTI ALOKRONIZMA U PUTOPISIMA

Završni rad

JMBAG: 0303025475, izvanredni student

Studijski smjer: Kultura i Turizam

Predmet: Antropologija turizma

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Etnologija

Mentor: izv.prof. dr.sc. Andrea Matošević

Pula, srpanj, 2019.godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____Tina Letić_____, kandidat za prvostupnika _____Kulture i Turizma_____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, srpanj, 2019. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ Tina Letić _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile

u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____ Antropologija i aspekti alokronizma u putopisima _____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 01.07.2019.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	
2. ASPEKTI I PRISTUPI ANTROPOLOŠKE DISCIPLINE	8
2.1. Kulturna antropologija	8
2.2. Socijalna antropologija	10
2.3. Etnologija i etnografija	11
3. SUVREMENA ETNOGRAFSKA ISTRAŽIVANJA	15
3.1. Fenomenologija	15
3.2. Utemeljena teorija	15
3.3. Teorija afekta	16
3.4. Autoetnografija	16
3.5. Feministička etnografija	16
4. ALOKRONIZAM U ANTROPOLOGIJI I PUTOPISIMA	18
4.1. Uspostavljanje i razvoj metoda antropoloških istraživanja	19
4.2. Tradicionalne metode korištenja vremena	20
4.3. Oblikovanje vremena u tradicionalnim antropološkim istraživanjima	21
4.4. Alokronizam- poricanje istovremenosti.....	22
4.5. Alokronizam u antropologiji i putopisima	23
5. ISTRAŽIVANJE I.: PRIMJERI ALOKRONIZMA U PUTOPISU: MARCO POLO'S ISLE.....	25
5.1. Putopis- Marco Polo's Isle.....	25
6. ISTRAŽIVANJE II- PUTOPIS „EUROPLJANI U IZUMIRANJU“	30
7. ZAKLJUČAK	34
LITERATURA	
SAŽETAK	
SUMMARY	

1. UVOD

U današnje vrijeme kada je putovanje omogućeno gotovo svima, teško je zamisliti vrijeme kada se putovalo iz nekih drugih razloga osim vlastite radoznalosti ili odmora. Posljedice burne svjetske povijesti i velikih tehnoloških napredaka utjecale su na antropološku disciplinu koja se mijenjala i razvijala ovisno o vremenskom periodu. Stoga danas antropologiju vežemo uglavnom uz terenski rad, odnosno putovanja radi otkrivanja drugih (tuđih) kultura.

Ovaj rad se temelji na etnografskim istraživanjima te se raspravlja o tehnici alokronizma koja se koristila i proučavanjem istih u antropologiji i putopisima.

U prvom dijelu rada govorimo o razlikovnosti pristupa pojedinim regijama glede antropologije s naglaskom na istraživačke radove. Koja razlika postoji između kulturne antropologije, socijalne antropologije i etnologije? Pokušat ću utvrditi kako je razlika utjecala na razvoj antropoloških istraživanja.

Drugi dio rada se fokusira na etnografiju, njezinu ulogu, pristupe i alate te konačno ciljeve istraživačkih radova, a nakon tradicionalnih metoda slijedi poglavlje o suvremenim etnografskim metodama. U trećem dijelu govorimo o alokronizmu. Alokronizam je jedna od tehnika kojom su se antropolozi koristili u svojim istraživanjima. Argumentira se da je alokronizam pomogao antropolozima u postavljanju ove discipline u znanost. Međutim Johannes Fabian u svom dijelu Vrijeme i drugi, tvrdi da ovom metodom etnografska istraživanja ostaju nepoputna. U ovom radu raspravljat će se o kritikama Fabiana te će se primjeri alokronizma istražiti u putopisu „Otok Marka Pola“.

Posljednji dio iznosi poglavlje u kojemu analiziramo putopis Karla Markusa Gausa, koji je pisao o svojim doživljajima sa putovanja kroz Balkan, istražujući europske etničke manjine. Odgovaramo na pitanja razlike i promjena u samom pristupu istraživanja.

Zanimljivo je istaknuti kako se izabrani putopisi razlikuju iako su se putovanja odvijala u istom periodu od 1999. - 2000. godine. U radu ćemo pokušati istražiti postoje li

tragovi alokronizma, jesu li različiti zbog regije iz koje pisci potječu ili se razlika uvijek stvara u odnosu prema ispitanicima, odnosno „Drugima“?

U zaključku ćemo dati odgovore na otvorena pitanja te ustanoviti razlike u putopisima prema etnografskoj praksi kroz vrijeme, od prošlosti pa do danas. Nadalje, zaključit ćemo nalikuju li etnografske metode u izabranim putopisima prema tradicionalnim ili suvremenim pristupima.

2. ASPEKTI I PRISTUPI ANTROPOLOŠKE DISCIPLINE

Antropologija kao takva se obično veže uz nekoliko sinonima poput kulturna antropologija, socijalna antropologija i etnologija. Najčešće njihova razlika ovisi o geografskom prostoru koji se spominje, a ponekad ovisi o različitom pristupu prema disciplini. Različito poimanje, nastalo je kao rezultat povijesnih događaja, političko-društvenog konteksta i razdoblju prema kojem se oblikovala ova znanost na nekom prostoru.¹ Drugim rječima, razvoj antropologije je jedinstven prema državi o kojoj je riječ.

S obzirom na to, u Sjedinjenim Američkim Državama se upotrebljava naziv kulturna antropologija, u Velikoj Britaniji socijalna antropologija, demologija i etnologija u Italiji i dr. Osim imena, u pojedinim se državama upotrebljava drugačiji aspekt prema kojemu pristupaju učenju o kulturi ljudskih zajednica. Razlika u pristupu utječe na ishode istraživanja. Premda se proučavanje čovjeka, njegovih običaja i svakodnevno ponašanje, prakticiralo još u daljnjoj povijesti te se usko vezalo uz praksu filozofije, razlike u pristupu utjecale su na sporiji razvoj antropologije kao znanosti. Kako se antropologija bavi sa svakim pitanjem čovjeka, kulturna antropologija, socijalna antropologija ili etnologija se vezuju uz pitanja društva ili kulture te se smatraju poddisciplinama antropologije.²

2.1. Kulturna antropologija

Antropološka disciplina u Sjedinjenim Američkim Državama javlja se u 19. stoljeću prema općoj potrebi učenja o čovjeku. U najširem okviru antropologija se bavi kulturom određenih civilizacijskih zajednica. Jasna Čapo Žmegač u svom radu *Etnologija i kulturna antropologija* ističe problem nedovoljne razvijenosti ove mlade znanosti te se prema tome može pronaći puno prostora za kritiku. Ako se antropologija bavi čovjekom i analizom njegove okoline onda sama znanost mora pratiti tijek razvoja čim preciznije. Iz perspektive Sjedinjenih Američkih Država možemo vidjeti da antropologiju sačinjavaju razne grane znanosti, od povijesti, arheologije, lingvistike i dr.

¹ J. Čapo Žemgač, (1993.), *Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija*, Fakultet etnologije i antropologije, Vol.5, Zagreb. Str. 11.

² E. Kale, (1977.), *Pristup kulturne antropologije čovjeku i ljudskom društvu*, Fakultet političkih nauka, Revija za sociologiju, god. 8, Zagreb. Str.68.

Jasna Čapo Žmegač ističe da se pojam antropologija upotrebljava kada je riječ o svim aspektima koji određuju čovjeka: biološki, kulturološki, društveni, ekonomski itd. Dakle, antropologija je opći pojam, a kulturna antropologija se može smatrati jednom granom antropološke discipline.³

Slika 1. Podjela antropologije u Sjedinjenim Američkim Državama, 1992.

Uredila autorica prema izvoru: Jasna Čapo Žemgač (1993.), *Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija*, Zagreb. str.10.

Slika 2. Podjela antropologije prema Anandu Pandianu, 1985.

Uredila autorica prema izvoru: Jasna Čapo Žmegač (1993.), *Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija*, Zagreb. Str.10.

³ J. Čapo Žemgač, (1993.), *Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija*, Fakultet etnologije i antropologije, Vol.5, Zagreb. Str. 11.

Ovakva podjela antropologije nastala je prema stavovima znanstvenika Williama A. Havilanda, a to dokazuje da se ova znanost dijeli u dvije glavne grane: *kulturna antropologija* i *fizička* ili *biološka antropologija*.⁴ Nadalje, slike nam predstavljaju sve grane koje antropologija obuhvaća. U literaturi se ovo naziva „holistički pristup“. U SAD-u kulturna antropologija proučava prošlost neke kulture (što je nekada bilo) i suvremeno doba (ono što je sada). Njen konačni cilj je „upoznati ukupan način života neke skupine ljudi“.⁵ Možemo primijetiti sličnost između sl. 1 i sl. 2 ali Anandu Pandianu je etnologija isto što i kulturna antropologija. Jasna Čapo Žmegač zaključuje da u širem smislu kulturna antropologija obuhvaća tri discipline, a u užem ona se odnosi samo na jednu od tri grana.⁶

2.2. Socijalna antropologija

U Velikoj Britaniji odbacuje se taj „američki“ princip podjele antropologije i način provođenja antropoloških istraživanja. Britanci su uveli novi pojam - *socijalna antropologija*. Antropolozi Lucy Mair i John Beattie smatraju da je povijest poveznica antropoloških disciplina u SAD-u. Sukladno tomu oni argumentiraju da su se pojedine grane antropologije razvijale sporedno, kao dio evolucijske znanosti, a ne na temelju vlastitih istraživanja i odnosa unutar same discipline. Ovakav stav može se protumačiti na način da se primjenom kulturne antropologije prikupljaju informacije i podatci, međutim pratiti sve aspekte čovjeka podjednako, gotovo je nemoguće. Naime, prvobitne antropološke poddiscipline, poput arheologije i lingvistike, danas su prerasle u odvojene znanstvene discipline.⁷

U 19.st. na anglosaksonskim područjima antropologija nastaje s primarnim ciljem otkrivanja porijekla ljudskog društva i kulture. Na taj način se socijalna antropologija veže uz *društvene* znanosti, a fizička antropologija uz *biološke* znanosti. Iako je arheologija, odnosno fizička antropologija, zanimljiva zbog praćenja povijesti ljudskog kretanja ona ima malo veze s vjerovanjima, idealima i tradicijama kulturnih skupina. U Velikoj Britaniji se upotrebljavao pojam etnologija kada se istraživanja odnose na

⁴ Ibidem, str.12.

⁵ Ibidem, str.12.

⁶ J. Čapo Žemgač, (1993.), Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija, Fakultet etnologije i antropologije, Vol.5, Zagreb. Str.15.

⁷ J. Čapo Žemgač, (1993.), Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija, Fakultet etnologije i antropologije, Vol.5, Zagreb. Str.15.

starija evolucionistička istraživanja, a socijalna antropologija u slučajevima sa suvremenim predmetima proučavanja.⁸

Po čemu se onda razlikuju pristupi između kulturne antropologije i socijalne antropologije, kada se obje discipline bave kulturom društva ili zajednice? Razlika je naime u aspektu, a ne u metodama. „Kulturna antropologija postala je danas praktična, točnije primjenjiva znanost čije empirijske spoznaje mogu služiti u praktične svrhe“.⁹ Drugim riječima, tek kada se pretpostavke potvrde rezultatima prakse one mogu biti pravovaljane.

Istaknuta od svojih predstavnika, Edwarda Burnetta Tylora, Alfreda Louisa Kroebera, Robert Harry Lowiea i Leslie Whitea, kulturna antropologija polazi od činjenice da je kultura stvarnost i da ona oblikuje čovjeka, te ujedno čini zbilje jedne ljudske zajednice.¹⁰ S druge strane, socijalna antropologija polazi sa gledišta da je kultura samo jedan dio društvene zbilje, a tu kulturu je stvorio, i stvara i dalje, čovjek. Sami socijalni antropolozi svoju disciplinu smatraju ujedno i granom sociologije, a predmet njezine nauke su izučavanja društvenih procesa i struktura. Zbog toga je model istraživanja funkcionalistički, pa se radi toga smatra da se sociologija bavi urbanim društvima dok socijalna antropologija „primitivnima“.¹¹ Socijalni antropolozi ne smatraju povijest bitnu za shvaćanje položaja kulture u društvu. Jednostavnije rečeno: „socijalni antropolog drži se pitanja: tko je vidio kulturu jesti, spavati, slikati se, ženiti se? Dok kulturni antropolog odgovara: čovjek, jede, spava, slika se, ženi se. A kako će on jesti, spavati..itd. određuje kultura“.¹²

2.3. Etnologija i etnografija

U državama Srednje Europe za kulturološka antropološka istraživanja koristi se izraz *etnologija*. Naravno, u okviru ovog termina mogu postojati varijacije glede samog poimanja i njegove primjene, ali dvije su stvari zajedničke u svim europskim

⁸ Ibidem, str.16.

⁹ E. Kale, (1977.), Pristup kulturne antropologije čovjeku i ljudskom društvu, Fakultet političkih nauka, Revija za socijologiju, god. 8, Zagreb. Str.68.

¹⁰ E. Kale, (1977.), Pristup kulturne antropologije čovjeku i ljudskom društvu, Fakultet političkih nauka, Revija za socijologiju, god. 8, Zagreb. Str.70.

¹¹ Ibidem, str.70.

¹² Ibidem, str.71.

državama: ne polazi se od *holističkog* shvaćanja antropologije (kao u SAD) već se u kontinentalnoj Europi antropologija odnosi isključivo na *fizičku* ili *biološku* antropologiju. Nadalje, dok se poddisciplina koja se bavi kulturom u antropološkoj znanosti u SAD-u naziva kulturna antropologija ona se u kontinentalnoj Europi naziva etnologijom. Također je bitno reći da se etnologija često veže uz povijest te povijesni razvoj jedne zajednice, ali ona se također može baviti i suvremenim društvom. Prema shvaćanju kulturnih antropologa i socijalnih antropologa, etnologija, se može smatrati vrstom povijesti. Etnologe, dakle, zanimaju podrijetlo i migracije društva, izdvojeni elementi kulture, područja predmetne baštine (materijalna kultura) i područje mita i folklor.¹³ S ovog stajališta njih manje interesiraju društvene institucije ili vrednote, koje su puno teže za ustanoviti u okviru povijesti.¹⁴

U tijeku razvoja neke kulture, pojedinac se oblikuje u „duhu“ svoje kulture i tu se ponaša „prirodno“. Druga kultura, koja nije prvenstveno „njegova“, smatra se „neprirodnom“, jer je drugačija od njegove. Stoga, pripadnika svoje kulture i njegovo ponašanje smatramo normalnim ili prirodnim. A Drugoga iz druge kulture smatramo ne prirodnima. Percepcija „normalnoga“ ili „prirodnoga“ je kulturno oblikovana a pojedincu je teško razumjeti.¹⁵ Iz ovog proizlazi prvi izazov kod istraživanja u kulturnoj antropologiji, socijalnoj antropologiji ili pak etnologiji. Kada se istražuje druga kultura, nju opisujemo s polazišta naše kulture. Zbog toga jedno od temeljnih metodoloških načela kulturne antropologije jest odlazak na teren od pripadnika kulture koju istražuje. Što znači, da bi početne empirijske pretpostavke mogli potvrditi moramo otići živjeti na mjestu kulture koju opisujemo.

Postoji nekoliko definicija etnografije — međutim za potrebe ovoga rada poslužit ćemo se definicijom koju pruža Enciklopedija Britannica: „etnografija je deskriptiva studija specifičnog društva ili proces kojim se takvo istraživanje provodi. Suvremena etnografija gotovo u potpunosti temelji na terenskom radu i zahtijeva potpuno

¹³J. Čapo Žemgač, (1993.), Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija, Fakultet etnologije i antropologije, Vol.5, Zagreb. Str.18.

¹⁴Ibidem, str.18.

¹⁵E. Kale, (1977.), Pristup kulturne antropologije čovjeku i ljudskom društvu, Fakultet političkih nauka, Revija za sociologiju, god. 8, Zagreb. Str.75.

uranjanje (immersion) antropologa u kulturu i svakodnevicu ljudi koji predstavljaju subjekte istraživanja“.¹⁶

Pristup moderne etnografije je proučavanje zajednice a ne pojedinca. Naglasak teži trenutnim opisom okoline a ne povijesnom razvoju. Sanja Potkonjak u svojoj knjizi *Teren za etnologe početnike* govori o etnografiji kao zasebnoj akademskoj disciplini koja surađuje sa studijama etnologije i kulturne antropologije. Postupak stvaranja studija u etnografiji se sastoji od sljedećeg procesa:

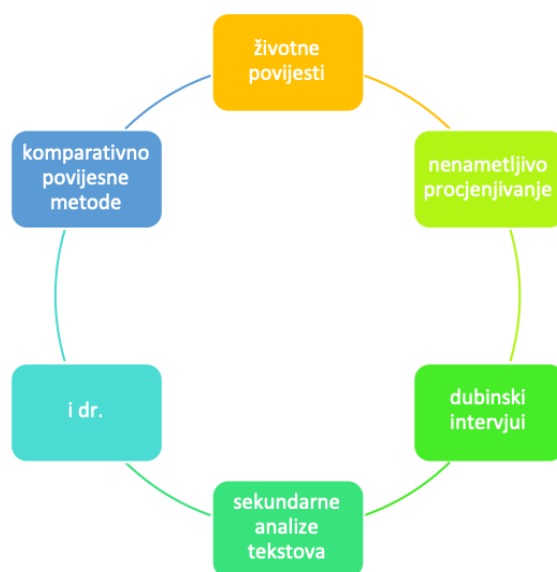
- Odlaska na teren
- Uključivanjem u život neke zajednice
- Stjecanjem svakodnevnog iskustva koji određuje život zajednice
- Provođenjem neformalnih razgovora
- Komuniciranja u obliku intervjua
- Te sudioničkog promatranja.¹⁷

Shodno s prvim, etnografija je kvalitativna strategija koja se prvenstveno koristi metodama promatranja, ali i sudioničkim tehnikama istraživanja. Što znači, prvobitno se bavi opisivanjem kultura tek nakon čega može sadržavati osobne intervencije istražitelja. Potrebno je također navesti kako nije riječ o isključivo jednoj tehnici već nizu tehnika. U sljedećem prikazu možemo slikovito vidjeti spoj tehnika i metoda o kojima govorimo.

¹⁶Web izvor: <https://www.britannica.com/>, datum posjećenosti, 27.10. 2018.

¹⁷ S. Potkonjak, (2014.), *Teren za etnologe početnike*, HED-hrvatsko etnološko društvo, Zagreb. Str. 11.

Slika 3. Prikaz tehnika u etnografiji

Uredila autorica prema izvoru: *Teren za etnologe početnike*, Sanja Potkonjak, 2014. str.15.

Prema slici vidi se primjer nekoliko tehnika s kojima stručnjaci raspolažu pri izrade etnografskog teksta.

3. SUVREMENA ETNOGRAFSKA ISTRAŽIVANJA

Preokret 21. stoljeća ne poziva stručnjake i znanstvenike antropologije da budu samo promatrači i da upijaju podatke već da aktivno sudjeluju — te ih nazivamo akterima, odnosno onima koji će utjecati na stvaranje čovjekove kulture. Riječ je dakle o odricanju prvobitnog shvaćanja kulture kao objekta promatranja te njezinog tumačenja kompleksnim sustavom sačinjenim od jezika, simbola, vjerovanja i ideja.¹⁸

3.1. Fenomenologija

Autorice u knjizi *Misliti etnografski* definiraju fenomenologiju kao postupak kojim „kulturu promatramo kao sustav posredovan isključivo tekstom, a etnološko i kulturnoantropološko istraživanje kao način „čitanja“ tih tekstova“. U tom smislu nam praktična, materijalna, tjelesna i senzorna dimenzija ljudskog bivanja i pripadanja živom svijetu ostaju skrivenim, a upravo one predstavljaju polazište fenomenološkog proučavanja kulture. Ukratko, istraživač fenomenološkog pristupa se osvrće na sve oblike ljudskih iskustava. Oblici ljudskih iskustava se smatraju fenomenima. Fenomen je pojava u našoj svijesti koja uključuje odnos opažanog, doživljenog i utvrđenog.¹⁹

3.2. Utemeljena teorija

Utemeljena teorija je pristup za kojim posežu ponajviše američki sociolozi te se počinje razvijati u 20. stoljeću a „najznačajnije je obilježje metode utemeljene teorije da ne kreće od postojeće teorije koju pokušava testirati, nego se okreće prikupljanju podataka koji će pružiti razumljivu i dostatnu osnovu za oblikovanje novih društvenih teorija“.²⁰ Ovime se omogućuje utvrđivanje činjenica u istraživanjima. Sociolozi Barney G. Glaser i Anselm Strauss postavljaju okvire i procese kako bi obrada podataka mogla steći pravovrijednost. Ovaj pristup možemo objasniti jednostavnom sintaksom „podaci govore sami za sebe“.²¹

¹⁸ N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, *Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*, HED, 2016. Zagreb. Str.7.

¹⁹ N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, *Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*, HED, 2016. Zagreb. Str.17.

²⁰ N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, *Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*, HED, 2016. Zagreb. Str.36.

²¹ Ibidem, str.37.

3.3. Teorija afekta

Američka antropologinja Kathleen Stewart pokušava podučiti antropologe da svoje objekte ili okoline promatraju drugim očima. Misli se isključivo na kognitivni pristup prema predmetima istraživanja s naglaskom na afekte. Afekt je relacijski fenomen koji se stvara prilikom odraza odnosa, kako onih trajnih tako i onih privremenih. Pristup teorije afekta teži prema posljedicama i učincima istraživanja, kakve posljedice ili učinke mogu imati antropološka istraživanja?

Kathleen Stewart nadalje objašnjava kako ovdje nije riječ samo o istraživačevom opisu pojedinca, skupine ili okoline koju promatra već uključuje i subjektov stav prema istraživaču.

Drugi teoretičari koji primjenjuju teoriju afekta prepoznaju dvije dimenzije ovakvog pristupa. Jedan se odnosi na *affectio*- sile koje djeluje između dva subjekta ili čimbenika u trenutku interakcije i drugi je *affectus*- kapacitet ljudi koji kumuliraju, pohranjuju kao afekte, a temeljem vlastita identiteta ili iskustva reagiraju na osnovi kasnijih interakcija.²²

3.4. Autoetnografija

Autoetnografija se javlja u doba postmodernizma, a njome se kritiziraju tradicionalni istraživački pristupi. U knjizi „Misliti etnografski“, autorice autoetnografiju objašnjavaju pravcem koji se odnosi na isticanje vlastitog iskustva istraživača a ne samo opis „Drugoga“. Ovakav pristup nazivamo „autorsko ja“. Ovaj element lako možemo u tekstu prepoznati jer se piše u prvom licu. U tom trenutku istraživač unosi određene autorefleksivne i autobiografske elemente. Mogli bismo čak reći da je autor ujedno objekt i subjekt.²³ Može se reći da je autoetnografija kompletni istraživački proces a ne samo pristup.

3.5. Feministička etnografija

Ovaj model ili metoda istraživanja temelji se oko znanja iz ženske perspektive ili feminističke epistemologije. Slijedom razvoja socijalne epistemologije koja se temelji

²² N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, (2016.), Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji, HED, Zagreb. Str.64.

²³ N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, (2016.), Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji, HED, Zagreb. Str.89.

na ideji društvene konstrukcije znanja, odnosno njegovom uvjetovanom društvenom kontekstu. Feministička epistemologija kritički je projekt koji cilja oblikovanju znanja iz ženske perspektive.

Argumentiranje ženske perspektive može se dijeliti na tri čimbenika:

- 1) Feministički empirizam
- 2) Feministička teorija stajališta
- 3) Feministički postmodernizam²⁴

Prva skupina se odnosi na znanost a pokušava dodavanjem ženskog spola u znanosti prilagoditi ju disciplini koje su proizašle iz feminističkog pokreta. Druga skupina se bavi ženskim životnim ciklusom i institucijama koje su oblikovane prema mjerilu „apstraktne muškosti“ kao svjetskog mjerila. Posljednja skupina jest jedinstvenog karaktera ženskog znanja a sadrži elemente: *razlomljenih identiteta i situiranog znanja*.²⁵

²⁴ N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, (2016.), Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji, HED, Zagreb. Str.104.

²⁵ N. Škrbić Alempijević, S. Potkonjak i T. Rubić, (2016.), Misliti etnografski- kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji, HED, Zagreb. Str.107.

4. ALOKRONIZAM U ANTROPOLOGIJI I PUTOPISIMA

Alokronizam je postupak koji se koristi u etnografiji kao rješenje pisanja kulturološko antropoloških istraživanja. Ono na što alokronizam upućuje je „odbijanje istovremenosti“,²⁶ tj. neprihvatanje da sve kulture žive u jednakom vremenu. Ovim načinom antropolozi mogu bolje naglasiti razliku između svoje kulture i „Drugih“, odnosno onih koje su najčešće nazivali „primitivnima“. „Ako je praksa jedini kriterij istine, onda je znanstveni dignitet jedne discipline postignut tek kad se njena valjanost potvrdi u praksi“.²⁷ Kada je antropolog na terenu, valjanost pretpostavke može se potvrditi alokronom. S jedne strane antropolozi tvrde da antropološka istraživanja leže u temelju etnografije, preciznije etnografskom istraživanju koja uključuju dugu i intimnu interakciju s „Drugim“. Međutim, s druge strane, ona sa svojim prikupljenim informacijama Drugog naziva i smješta u „diskurs“, te se tim postupkom subjekt odvajava od svoga objekta po pitanju vremena, prostora i daljine.²⁸

Profesor antropologije Johannes Fabian pronalazi nekoliko izazova u korištenju alokrona u etnografskim istraživanjima. U svojoj knjizi „Vrijeme i drugi“ (Time and the Other²⁹) argumentira kako je korištenje alokrona jedan od načina kako se antropologija uspjela postaviti kao znanstvena disciplina, međutim, antropologu onda nedostaju podaci o tome što su istraživali te rezultati ostaju kontradiktorni i nepotpuni.

Nadalje tvrdi da je razlog tomu u načinu korištenja vremena. Vrijeme u ovom kontekstu predstavlja proces izgradnje odnosa između istraživača i „Drugoga“. Pojam „Drugi“ predstavlja one koje se istraživalo. Međutim upravo tu leži srž kritike: kako su tadašnji antropolozi koristili vrijeme za konstruiranje ili konstatiranje svog objekta- onog primitivnog, onog divljeg, „Drugog“, Fabian smatra da je to bio politički čin kojim se postavljala dominacija ili moć nad jednom drugom kulturom. Antropolozi

²⁶ J. Fabian, (2002.), Time and the Other- How anthropology makes its object, Columbia University Press, drugo izdanje, New York. Str.12.

²⁷ E. Kale, (1977.), Pristup kulturne antropologije čovjeku i ljudskom društvu, Fakultet političkih nauka, Revija za socijologiju, god. 8, Zagreb. Str. 68.

²⁸ J. Fabian, (2002.), Time and the Other- How anthropology makes its object, Columbia University Press, drugo izdanje, New York. Str.11.

²⁹ Eng. Izvorni naziv.

to postižu prikazujući „Druge“ kao pripadnike drugog vremenskog doba. „Drugi“ se u ovom kontekstu postavljaju kao diskursi koje se opisuje terminima: primitivan, divlji, tradicionalni, Treći svijet. Drugi se ovim pridjevima ne mogu analizirati ili stručno kritizirati, a pojam „primitivno društvo“ je kategorija Zapadnjačkog razmišljanja. Ova metoda potpomogla je nastanak jaza između Zapada i Ostalih.

4.1. Uspostavljanje i razvoj metoda antropoloških istraživanja

Takozvano Zapadnjačko razmišljanje ili poricanje istovremenosti nije bilo posve moguće jer se tijekom povijesti dokazala „naturalizacija vremena“. Naturalizacija vremena se protezala od prapovijesti, dok se antropologija razvijala iz filozofije, pa sve do Darwinove teorije o evoluciji. Ustanovilo se da je naturalizacija prirodni tijek vremena (vrijeme u doslovnom smislu) te je jednaka u svim dijelovima svijeta. Zapravo, pojednostavljeno rečeno, naturalizacija vremena se postavila u obliku dviju tvrdnji:

- 1) Vrijeme je pomagalo za zajedničko koegzistiranje u svijetu
- 2) Odnosi između dijelova svijeta se mogu shvatiti kao vremenski odnosi (u nekom određenom trajanju).³⁰

Ove tvrdnje nisu odgovarale tadašnjim „Zapadnjacima“ jer time nisu uspijevali odvajati sebe od „Drugoga“. Posegnuli su onda za znanstvenim postupcima kako bi „oblikovali“ i naglasili svoj napredak.³¹ Ovakvo predstavljanje Drugoga možemo nazvati tradicionalnom metodom. Tradicionalne metode provođenja antropoloških istraživanja su težile znanosti, odnosno koristili su se alati kako bi uspostavili antropologiju kao znanstvenu disciplinu. Johannes Fabian bogato ističe proces nastanka antropologije, te ujedno i kritizira ove postupke jer smatra da time antropolozi nisu uspjeli u istraživanjima do kraja objasniti što se istraživalo već samo kako se istraživalo. Štoviše, tvrdi da su „prepričavali priču čiji je zaključak kontradiktoran i otvorenog kraja“.³²

³⁰ J. Fabian, (2002.), *Time and the Other- How anthropology makes its object*, Columbia University Press, drugo izdanje, New York. Str.17.

³¹ Ibidem, str. 12.

³² Ibidem, str. 13.

4.2. Tradicionalne metode korištenja vremena

Kritika, prema ovoj knjizi, prvenstveno govori o načinu korištenja vremena, a metode koje smo nazvali tradicionalnim, su te kojima se nekada prikazivao odnos između istraživača i subjekta. Ugrubo možemo reći da je to Zapadnjački pristup.

Metoda kojima se prikazivalo vrijeme se dijeli na tri odrednice:

- 1) Fizičko vrijeme
- 2) Tipološko ili zemaljsko vrijeme
- 3) Te intersubjektivno vrijeme.³³

Fizičko vrijeme se početno može objasniti kao parametar u opisivanju sociokulturnih procesa. Ono prelazi period od prapovijesnog shvaćanja vremena te rekonstrukcije istog. Ovaj koncept se smatra „neutralnim“ te služi kako bi mjerili demografske ili ekološke promjene. Nadalje, služi kao sažimanje pojava koje se ponavljaju. Jedan primjer takvog korištenja vremena su istraživanje rituala ili običaja. Fizičko vrijeme prati kulturološke procese te nije podložno kulturnim promjenama. To znači da ako dokazi istraživanja upućuju na jedan kronološki redoslijed događaja on se smatra bitnim. S obzirom da se ovaj prvi pristup orijentira oko dokumentiranja prapovijesti, povijesti, arheologije pa čak i same teorije evolucije, ona je spora te može samo služiti kao periodična ljestva.³⁴ Iz nje proizlazi drugo strujanje vremena. Ovakav pristup omogućuje prodorniji opis ljudske evolucije te dozvoljava akulturno vrijeme. Zapravo, mnogi stručnjaci prema američkom učenju smatraju da se ovakva metoda čini vjerodostojnom. Vjerodostojna je zato što uključuje znanstvene regulative u dokumentiranju povijesti.

Druga metoda korištenja vremena se u knjizi Johannesa Fabiana naziva *zemaljsko* vrijeme i *tipološko* vrijeme. *Zemaljsko* vrijeme se smatra općim svjetonazorom jedne zajednice u odnosu s vremenom dok se primjenjuju aktivnosti fizičkog vremena. Dakle, ne bazira se jednostavnom kronologijom vremena već nastaje kao periodizacija vremena (opisivanje povijesti u obliku perioda npr. doba- Ledeno Doba

³³ J. Fabian, (2002.), Time and the Other- How anthropology makes its object, Columbia University Press, drugo izdanje, New York. str.22.

³⁴ Ibidem, str.22.

ili razdoblje- razdoblje Rimskog carstva.). S druge strane, *tipološko* vrijeme se temelji na konkretno izmjerenom vremenu i koristi se kao interval između događaja. Stoga, ti događaji moraju biti sociokulturno relevantni i imati utjecaj na društvene procese.³⁵ Možda je najbolji primjer ovakvog koncepta vremena usporedba dva para u istraživanjima (npr. tradicionalno i moderno ili ruralno i urbano i dr.).

Treća kategorija korištenja vremena se naziva *intersubjektivno* vrijeme, a možda je najzanimljiviji način korištenja vremena u pismenom obliku. Za antropološku disciplinu ono se javlja kao poveznica između ljudske akcije i reakcije. Drugim riječima - promatra komunikaciju između „aktera“ koji stvaraju društvene vrijednosti, vjerovanja i dr. Ovdje se ne prikazuje kultura kao popis pravila i normi već prihvaćena društvena realnost. Ovu društvenu realnost možemo obogatiti primjerom tradicija. Dakle, intersubjektivno vrijeme može opisivati tradiciju jedne kulture koja se zbiva u svakodnevicu. Ono što Fabian ističe ovom metodom vremena je da se vrijeme treba shvatiti kao dimenziju, a ne samo alat za mjerenje ljudske aktivnosti. Ove metode su one koje čine razliku u znanstvenim ili biološkim istraživanjima.

4.3. Oblikovanje vremena u tradicionalnim antropološkim istraživanjima

Kao što smo prije spomenuli - vrijeme se smatra kategorijom odnosa između istraživača i objekta promatranja tj. „Drugoga“. Ovdje ćemo govoriti o tome kako su tradicionalni antropolozi „oblikovali“ vrijeme u svrhu ispunjenja svojih znanstvenih postupaka.

U oblikovanju vremena u tradicionalnim antropološkim istraživanjima Fabian ističe pojam „temporalization“,³⁶ kojeg ćemo u ovom radu prevesti pojmom „periodizacija“. Naime, Fabian ovdje govori o jednom istaknutom aspektu prilikom istraživanja druge kulture ili društva. On argumentira kako taj postupak smatra kontradikcijom s obzirom na konačni cilj etnografije koja želi istaknuti cjelokupni odnos neke kulture, društva ili

³⁵ Ibidem, str.24.

³⁶ Izvorno eng., prijevod dalje u tekstu.

zajednice. Periodizacija bi po tome uključivala, odstranjivanje nekog događaja i njegovo preoblikovanje unutar okvira znanstvenoga istraživanja.³⁷

Sve do suvremenog doba, u antropologiji se prihvaćala ideja da su sva stečena etnografska znanja preoblikovana radi utjecaja između povijesno uspostavljenih (nacionalnih) veza i dominacije između istraživačeve okoline i onoga kojega istražuje.³⁸ Prema ovoj praksi može se zaključiti da je cjelokupno stečeno antropološko znanje zapravo u svojoj prirodi politički čin.

4.4. Alokronizam- poricanje istovremenosti

Johannes Fabian osmišljava pojam alokronizam kako bi preciznije objasnio ovakvo specifično oblikovanje vremena. Drugim riječima on naziva alokronizmom metodu za kojom posežu tradicionalni antropolozi. Fabian također potvrđuje sljedeće: „Kod antropologije (...) se u konačnici radi o odnosu Zapada i Ostalih“.³⁹

Korištenjem metode alokronizma poriče se istovremenost, dakle ne prihvaća se da svi dijelovi svijeta pripadaju istom vremenu. Fabian (2002.) koristi primjerom eseja „Etnografija u Africi“ Maxwella Owusua. Ovaj esej ne govori eksplicitno o korištenju alokronizma, međutim u njemu, tvrdi Fabian, ipak nedostaje osnovni element etnografskog istraživanja. Taj osnovni element je nedostatak istraživanja jezika kojim se koristi kultura koju istražuje.⁴⁰

Ono što Fabian ovime pokušava reći je kako Maxwell Owusua naglašava korištenje „eteričnih anakronizma“.⁴¹ Eteričnih u smislu neophodnih. Anakronizmi su po Fabianu činjenice koje su utvrđene ali izostavljene iz istraživanja jer se ne poklapaju s vremenskim okvirom koji istraživač želi prikazati. Tako se svaka pojava anakronizma opisuje kao *greška* ili *slučajnost*.⁴² Dakle, Maxwell Owusua u svom eseju usmjeruje

³⁷ J. Fabian, (2002.), Time and the Other- How anthropology makes its object, Columbia University Press, drugo izdanje, New York, str. 28.

³⁸ Ibidem, str. 29.

³⁹ . Fabian, (2002.), Time and the Other- How anthropology makes its object, Columbia University Press, drugo izdanje, New York. Str.28.

⁴⁰ Ibidem, str. 31.

⁴¹ Ibidem, str. 32.

⁴² Ibidem, str. 33.

prikupljene etnografske podatke prema prikazivanju „primitivnoga“ u svojoj okolini, ali kroz prizmu političke ekonomije i kolonizacije.

Želimo istaknuti kako ovakvo izostavljanje ili poricanje činjenica se ne smatra greškom već metodom. Metoda koja potvrđuje da istraženo društvo pripada drugom vremenu. Upravo kroz ove anakronizme definiramo i opisujemo alokronone. „Svako poricanje istovremenosti je alokronizam“.⁴³

4.5. Alokronizam u antropologiji i putopisima

U ovom potpoglavlju, želimo istaknuti vezu između antropologije i putopisa na primjeru korištenja alokronizama. Ukoliko istraživanja sadrže alokronizme ta istraživanja smatraju se znanstvenima jer prikazuju kako su istraživači došli do svojih zaključaka. Međutim, pitanja što su istraživali i zašto su istraživali ostaju nepotpuna.

Antropologija bi kao disciplina trebala pratiti razvoj čovjeka i njegov odnos s drugim dijelovima svijeta. Bilo to odnos u vlastitoj okolini ili istraživanja kulture u drugoj. Za razvoj odnosa potrebna je komunikacija i uspostavljanje komunikacije između istraživača i Drugog. Komunikacija je uspješna onda kada je omogućena istovremenost. Međutim, da bi se dogodila komunikacija između društava, ta se istovremenost mora stvoriti.⁴⁴ Štoviše, komunikacija se temelji na dijeljenju zajedničkog vremena. Stvaranje odnosa između sebe i drugoga da bismo potvrdili neke početne pretpostavke. U istraživanjima gdje antropolozi odvajaju sebe a istraživane postavljaju u drugo vrijeme rezultira nepotpunom komunikacijom kao i prikazom istraživane kulture.

S druge strane, imamo putopise čiji jezični alati prikazuju upravo tu uspostavljenu komunikaciju. Ni onda ta komunikacija nije potpuna jer putopisi uljepšavaju događaje, prikazuju ih drugačijima od onoga što se dogodilo. Ovakav alat se koristi zbog literarne slobode autora, a dopustiva je, jer se radi o književnom pravcu.⁴⁵

⁴³ Ibidem, str.33.

⁴⁴ J. Fabian, (2002.), Time and the Other- How anthropology makes its object, Columbia University Press, drugo izdanje, New York. Str.35.

⁴⁵ D. Duda, (1998.), Žanrovi hrvatskog romantičarskog putopisa, Dani Hrvatskoga kazališta, Vol. 24., No. 1, Hrvatska. Str.4.

U putopisima mogu se pronaći neke od antropoloških metoda, ili barem jezična oblikovanja koja podsjećaju na njih. Iz toga možemo izvući dvije hipoteze. Etnografska istraživanja u kojima se javlja alokronizam nisu u mogućnosti pratiti suvremeni razvoj društva jer se koriste tradicionalnim metodama. Putopisi koji sadrže alokronizme, nisu jedinstveno književni pravac ako autor sebe odvaja od onoga doživljenoga na drugom prostoru.

5. ISTRAŽIVANJE I: PRIMJERI ALOKRONIZMA U PUTOPISU: OTOK MARKA POLA

U ovom dijelu rada pronalazit ćemo primjere alokronizma u putopisu „Otok Marka Pola“ putopisca Michaela Donleya koji je tijekom godine dana istraživao i opisivao kulturu života na Korčuli. Nadalje, kao usporedba u analizi koristit će se članak „Alokronizam i spasiteljska etnografija“ etnologinje Ivone Grgurinović.

5.1. Putopis- Marco Polo's Isle

„Otok Marka Pola“ (Marco Polo's Isle)⁴⁶ je putopis Michaela Donleyja koji je nastao tijekom njegovog polugodišnjeg boravka na Korčuli. Premda je djelo klasificirano kao književni putopis u njemu se mogu pronaći i elementi znanstvenih antropoloških istraživanja.

U članku „Alokronizam i spasiteljska etnografija“ Ivona Grgurinović ističe odstupanje od klasičnih putopisa. Naime, tu se „radnja“ ne odvija u kontinuiranoj progresiji već su poglavlja organizirana oko same teme promatranja te nisu nužno dana u kronološkom redosljedu. Svako poglavlje započinje s kronološkim pitanjem vremena te se naglo presijeca drugim događajima. Struktura putopisa je sastavljena od kratkih natuknica koje se događaju u datom trenutku.

U fusnoti autorica predstavlja poglavlja kako slijedi:

1. Lumbarda
2. Ljeto Svetog Martina: mlado vino i stari recepti
3. SMS – na hrvatski način
4. Kratka povijest igre petanque
5. Sve do Omiša
6. Jednodnevni izlet s ikonom
7. Putem Marka Pola
8. Cik-cak s Nevenom
9. Lumbardski miš-maš⁴⁷.

Naslovi poglavlja nisu konstruirani u standardnom kronološkom redosljedu kako je to obično vidljivo u putopisima. Štoviše, naslovi nam predstavljaju određene događaje koje je putopisac doživio na Korčuli. Glavni alati u pisanju putopisa su pripovijedanje i

⁴⁶ Izvorni, eng. Naslov.

⁴⁷ I. Grgurinović, (2012.), Alokronizam i spasiteljska etnografija, Etnološka tribina 35, vol. 42, Zagreb. Str. 154.

opisivanje. Sa pripovijedanjem opisujemo neki događaj, neki susret, a opisivanjem dobivamo sliku okoline (prostor, spomenici, prizori, i dr.).⁴⁸

U književnim putopisima glavna točka fokusa je pisac i kako on koristi svoju moć opažanja. Pripovijedanjem i opisivanjem dolazi do vlastitog jezičnog oblikovanja. Uloga pisca ovdje je opisati sam čin putovanja prema osobnom iskustvu i doživljaju. Shodno s tim, putovanje se odvijalo kao kontinuirana djelatnost, kao pokret u vremenu i prostoru, koji opisuje točan kronološki redoslijed događaja. Drugim riječima putopis se slaže u oblik „elementarnih događajnih jedinica koje se nižu u tekstu sustavno, upravo onim redom kojim je putnik putovao.“⁴⁹

Primjer 1:

„Kada je naše Radničko kulturno društvo Moreška osnovano, odmah nakon što je otok oslobođen 1944., borbeni duh je još bio u nama i bili smo više nego spremni oživjeti ovaj ratnički ples. Naravno, to je bilo prije modernog turizma. Plesali smo najviše zbog vlastitog zadovoljstva.“⁵⁰

Izdvojeni citat nam pokazuje jednu drugu metodu kojom se koriste antropolozi u svojim istraživanjima. Spasiteljsku etnografiju držimo “bilo kojom etnografskom studijom koja se provodi u cilju dokumentiranja kultura ili institucija koje nestaju ili se očekuje da će nestati u bliskoj budućnosti“.⁵¹ Naknadno se spominje proširenje definicije, koju nudi Barbara Kirshenblatt-Gimblett: “Naša se disciplina bavi predmetom koji nestaje. Djelujemo u pet do dvanaest. Prije dvanaest je život, a poslije dvanaest smrt. Ali u tom prijelaznom trenutku nalazi se procjep iz kojega je tijekom povijesti nastao predmet našeg proučavanja. Zato je tih pet minuta uvijek uz

⁴⁸ D. Duda, (1998.), Žanrovi hrvatskog romantičarskog putopisa, Dani Hrvatskoga kazališta, Vol. 24., No. 1, Hrvatska. Str.12.

⁴⁹ Duda, (1998.), Žanrovi hrvatskog romantičarskog putopisa, Dani Hrvatskoga kazališta, Vol. 24., No. 1, Hrvatska. Str.12.

⁵⁰ M. Donley, Marco Polo's Isle, Spencer and Glynn, 2005., New Yorkshire.

⁵¹ Grgurinović I., (2012.), Alokronizam i spasiteljska etnografija, Etnološka tribina 35, vol. 42, Zagreb., str.155.

nas i one se pomiču s neminovnošću sljedećeg nestanka“.⁵² Upravo se ovaj citat često ponavlja pa je ovaj spasiteljski element nerijetko prisutan kod američkih istraživanja. Dakle, tradicija dokumentiranja kultura koje nestaju. Michael Donley tijekom cijelog teksta spominje Korčulu kao mjesto u kojem je vrijeme stalo. U tom smislu opisivao je događaje kao da se povijest ponavlja iznova i iznova.

Alokronizam, kako smo prije ustanovili, upućuje na dokumentiranje povijesnih događaja, ali s odricanjem istovremenosti. Naime, radi se o odvajanju istraživača od Drugoga kako bi se istraživanje moglo prihvatiti kao znanost. Može se reći da je glavno sredstvo alokronog diskursa prepoznavanje etnografske sadašnjosti i autobiografske prošlosti. Etnografski prezent je opisivanje onoga što se promatra *sada*, primjerice, neki običaj ili ritual pa se tako on "zamrzava" u samom trenutku istraživanja. Autobiografska prošlost je nešto posve drugo. Kao što smo vidjeli u Fabianovoj kritici, ova tehnika je način izostavljanja etnografskog glasa iz teksta.

U nekoj vrsti simplifikacije alokronizam je politički čin, način postavljanja moći nad drugim čime se ističe neka vrsta superiornosti. No, vratimo li se na Fabiana iz knjige „Vrijeme i drugi“ on govori kako ni jedna kultura nije „iznad“ druge te da kontekst primitivnog ili divljeg nije objekt već vrijeme u koje se on postavlja.

Izraženi primjeri alokrona u „Otok Marka Pola“:

1. „na ovom mjestu gdje vrijeme nije gospodar“.⁵³

ili u primjerima gdje se ne predočava konkretna vremenska odrednica poput:

2. „onog dana dok je padala kiša“.⁵⁴
3. „Broj samostana koji još uvijek djeluju – usprkos godinama Titove vladavine – uvijek će začuditi posjetitelje sa Zapada“.⁵⁵

⁵² Grgurinović I., (2012.), Alokronizam i spasiteljska etnografija, Etnološka tribina 35, vol. 42, Zagreb., str.157.

⁵³ Grgurinović I., (2012.), Alokronizam i spasiteljska etnografija, Etnološka tribina 35, vol. 42, Zagreb., str.164.

⁵⁴ Ibidem, str.164.

⁵⁵ Ibidem str. 165.

Prethodno, iz kritika Johannes Fabiana, govorilo se o tome kako je svaki alokron zapravo alat kojim postavljamo dominaciju a udaljavanjem sebe od „Drugog“, stvaramo odnos „The West and the Rest“⁵⁶, kako smo rekli kao kategorija razmišljanja.

U sljedećem primjeru kod Donleya jasno se osjećaju kritike koje Fabian iznosi.

Primjer alokrona 2:

„Odozgo, neprobojna čupavost njezinih (Donley o izgledu Korčule iz ptičje perspektive-vegetacija) crnih grbavih leđa čini ih poput morskih ježa. Dark Kerkyra: isprva se čini nevjerojatnim nadimkom, a Patonova alternativa - "Smaragdno otočje Jadrana" - može se činiti prvotno primamljivijim. Ipak, gledano s kopna ili možda iz lokalnog ribarskog broda dok sunce počinje zalaziti, šume se pretvaraju u mrko, crno smeđu boju i počinjete shvaćati što su stari Grci imali na umu“.⁵⁷

Znamo već da Donleyju nije bio bitan točan kronološki redoslijed događaja kojim bismo onda mogli reći da je riječ o prikazivanju fizičkog vremena, međutim, do izražaja dolazi Fabianovo proglašeno zemaljsko vrijeme odnosno opći svjetonazor jedne zajednice u odnosu s vremenom dok se odvija svakodnevice.

Sljedeći citat pokazuje mogućnost korištenja zemaljskog vremena zbog kojeg se može i ovaj antropološki element prepoznati u putopisu.

Primjer zemaljskog vremena 1:

„Manji Dubrovnik, kažu neki. No, za razliku od Dubrovnika, ovi crjepovi nisu bili podvrgnuti granatiranju za vrijeme rata za nezavisnost Jugoslavije, kojoj svjedoči veća nadmoć šarenih starih nijansi“.⁵⁸

⁵⁶ Eng.izvor. prev. „Zapad i Ostali“.

⁵⁷ M. Donley, Marco Polo's Isle, Spencer and Glynn, 2005., New Yorkshire. Str.15.

⁵⁸ Otprilike prev.u originalu: „A smaller Dubrovnik, say some. But, unlike those of Dubrovnik, these roof tiles were not subject to shelling during the war of independence from Yugoslavia, as is testified by the greater preponderance of mottled ancient hues“. (Donley, str. 13.,istaknula autorica)

Nadalje, ovi primjeri ukazuju na vrste antropoloških istraživanja na području SAD-a i upravo sve ono što Fabian uvrštava u svoju kritiku. Može se reći da Marco Polo's Isle nije po svojoj strukturi klasičan putopis jer se mogu pronaći brojni elementi koje stručnjake podsjećaju na antropološka istraživanja. Ipak, ovi primjeri jesu više odlika Zapadnog pisma i prikazuju tradicionalne metode.

4. ISTRAŽIVANJE II: PUTOPIS „EUROPLJANI U IZUMIRANJU“

Europljani u izumiranju je putopis Karla Markusa Gausa, austrijskog književnika i putopisaca. On je tijekom 1999. i 2000. godine putujući južnom i jugoistočnom Europom pažljivo bilježio događanja u okviru kulturnih manjina na spomenutom prostoru. Svoje putovanje započeo je u Bosni gdje je opisivao Židove u Sarajevu sefarde, nakon čega je išao u Sloveniju dokumentirati Kočevske Nijemce, Arbereše u Civiti, Lužičke Srbe te Arumunje u Makedoniji.

Uspoređujući s prvim putopisom ovo djelo dakako slijedi klasični putopisni oblik, odnosno pisano je kronološkim redoslijedom. Dani i datumi su točno evidentirani u tekstu, npr. početkom trećeg poglavlja:

„te prve nedjelje u listopadu 2000. pozvali su me na seoski trg u Civiti da razriješim neobičnu svađu dvojice muškaraca“.⁵⁹

I. Grgurinović je u prethodnom putopisu pronašla elemente alokronizma, navodeći sam kraj kao primjer odricanja istovremenosti:

„Ne [iskrcavam se] u neku sivu, bezličnu luku, nego ravno u povijest“.⁶⁰

Gauss koristi jasnu odrednicu vremena:

„Sljedeći dan odletio sam natrag u Salzburg“.⁶¹

Ovaj primjer nam govori da u samom početku teksta ne pronalazimo alokronizme, već potpunu suprotnost. Iz primjera, međutim, možemo uočiti jednu od suvremenih metoda koja se koristi u etnografiji.

⁵⁹K.M.Gauss,(2010.), Europljani u izumiranju, Fraktura, Zagreb. Str.95.

⁶⁰ M. Donnley, (2005.), Marco Polo's Isle, Spencer and Glynn, New Yorkshire. Str.14.

⁶¹ K.M.Gauss, (2010.), Europljani u izumiranju, Fraktura, 2010., Zagreb. Str.220.

Prije smo spomenuli autoetnografiju kao metodu pisanja antropoloških istraživanja pri čemu možemo jasno uočiti „autorsko ja“ odnosno kada bi istraživač uključivao sebe u događaje i svoja osobna mišljenja. Naravno, riječ je o suvremenoj metodi koja se protivi „zapadnom“ stilu koji teži odvajanju istraživača od Drugog.

Pogledajmo sljedeći primjer autoentografske metode:

„Svečano mi je predao cigaretu, stara gospoda kimnuše snažno i zagledaše se u mene, da vide hoće li mi dar odgovarati, a ja sam svoju prvu cigaretu nakon šesnaest godine počeo pušiti u nadi da ovdje, u Bitoli, na svom arumunjskom putovanju, ipak neću ponovno postati pušačem“.⁶²

Ovo je samo jedan od primjera u nizu koji uključuju osobnu naraciju autora.

Još jedan suvremeni pristup, koji je zastupljen u putopisu „Europljani u izumiranju“, je fenomenologija. Prije smo fenomenom definirali pojavom naše svijesti koja uključuje odnos opažanog, doživljenog i utvrđenog. Ovaj putopis sadrži veliki broj ovakvih primjera. Karl Markus Gauss ističe gotovo sve oblike ponašanja ovih kulturnih manjina kao fenomene. Romantizira gotovo sve događaje u prekrasnim ili pretužnim i drugim jakim emocijama:

„Godine 1945., kad su partizani njemačke i talijanske postrojbe izbacili iz zemlje, najbrutalnije su maltretirali i Kočevare, koji su u njihovim očima bili štíćenici okupatora, odvodili su ih u zloglasni logor Strnišče kod Ptuja, u kojem su mnogi ljudi, među njima i djeca, pomrli od zaraza i gladi, te ih naposljetku protjerali iz zemlje“.⁶³

Vidimo, dakle, da su događaji prezentirani kao fenomeni, a stil pisanja i način opisivanja tih događaja uključuju veliku količinu empatije i drugih osobnih emocija.

⁶² Ibidem, str.218.

⁶³ Ibidem, str.66.

Ovakve rečenice se sigurno ne bi nalazile u opisima tradicionalnih istraživanja. U ovom djelu alokronizam nije prisutan, međutim možda ipak postoje primjeri specifične upotrebe vremena u tradicionalnom pogledu istraživanja.

Tipološko vrijeme je jedan od načina korištenja vremena u opisivanju pojedinih događaja; ranije smo ga spomenuli kao komparativni element u usporedbi tradicionalno-moderno.

U poglavlju "Šuma povijesti" u Kočevskom Gauss ističe sljedeći primjer tipološkog vremena:

„Je li Kočevje ikad bio lijep grad, u to se može sumnjati, ali nema sumnje da nikad nije bilo tako ružno kao danas“.⁶⁴

Još jedan primjer tipološkog vremena nalazi se u prvom poglavlju. Prvo poglavlje prati Sarajevske Sefarde, a ovim citatom se potvrđuje ovakvo korištenje vremena:

Primjer tipološkog vremena 2:

„Kada je Bosna kao višenacionalna država uništena, oni, najmanja skupina stanovništva, koja je uvijek bila upućena na miran suživot s ostalima, ovdje više nije imala budućnosti. Ali i obrnuto, ni Bosna neće imati budućnosti bez Židova, jer svi ovdje govore samo još o vlastitoj etničkoj skupini i njezinu mjestu na zemlji, dok jedino Židovi, govoreći o sebi i svojoj zajednici, ujedno govore i o čitavoj Bosni“.⁶⁵

Čini se da Gauss s lakoćom vlada ovakvim korištenjem vremena. Međutim, obzirom na veliku količinu subjektivne naracije ona ipak po svom sadržaju više odgovara putopisnim alatima.

Ivona Grgurinović, ističe etnografski prezent kao prisutni element u „Otok Marka Pola“, međutim, u ovom putopisu više ćemo se osloniti na spomenutu teoriju afekta. Naime, taj model je opisan kao povratna veza, tj. ne samo istraživačev stav prema

⁶⁴ K.M.Gauss, (2010.), Europljani u izumiranju, Fraktura, Zagreb. Str.55.

⁶⁵ Ibidem, str.18.

diskursu već i obrnuto. Kada pronađemo dokaze o komentaru ili mislima diskursa onda možemo govoriti o prisutnosti modela afekta.

U knjizi „Europljani u izumiranju“ može se pronaći takav trag. Naime, na kraju djela, autor otvara pismo koje mu je uručeno s naputkom da ga proslijedi Njemačkom kancelaru.

„U Vašim rukama naša je sudbina, možda i Vaša i ujedinjene Europe, i tako molimo da se nama Arumunjima pomogne da se ne uvrstimo među sve ostale narode i kulture koji su danas postali predmetom arheologije. Dopustite nam mogućnost poticanja naše kulture, čime će Europa postati samo bogatija i ljepša, a ni u kojem slučaju siromašnija“.⁶⁶

Lako se može primijetiti da prvi putopis zaista koristi metode „Zapada“ odnosno stručnjake podsjeća na radove kulturne antropologije, a drugi putopis na etnologiju odnosno suvremenu etnografiju. Gauss se ne boji uključivati svoje emocije i mišljenja u tekst dok se Donley drži znanosti upakiranu u poetsku prozu.

⁶⁶ Ibidem, str. 215.

5. ZAKLJUČAK

Ovim radom sam htjela usporediti dva putopisa kojima je vrijeme putovanja isto. Krajem 1999. godine do početka 2000. godine putopisci Michael Donnley i Karl Markus Gauss krenuli su u istraživanje njima nepoznatih kultura. Dok se Michael Donnley zadržao samo na otoku Korčuli, Karl Markus Gauss upustio se u opus istraživanja etničkih manjina koje izumiru na području Balkana.

Prema analizi oba putopisa sadrže nekoliko uočljivih elemenata antropoloških istraživanja, a dalje sam htjela razraditi i razlike među njima.

U radu smo vidjeli da se ovisno o području gdje se antropologija razvijala, istraživački pristupi prema čovjeku i njegovoj okolini razlikuju. Kulturna antropologija, socijalna antropologija i etnologija koriste se uglavnom istim metodama, ali njihovo viđenje i odnos prema predmetu nisu isti. Kulturna antropologija se usmjeravala na holistički pristup istraživanju čovjeka, dakle podjednako se bavila svim aspektima kulture a temeljem povijesti dokazala je svoje stavove i pretpostavke. Socijalni antropolozi odbacili su ovakav pristup, tvrdeći da se na taj način antropološka disciplina sporo razvijala.

Pomoću kritika iz knjige „Vrijeme i drugi“ Johannes Fabiana ustanovili smo kako se antropologija razvila u znanstvenu disciplinu, te kojim su se metodama istraživači služili. Vrijeme je u samome radu objašnjeno kao odnos između istraživača i svog objekta - onog „Drugog“. „Drugi“ je u ovom radu objašnjen kao diskurs - diskurs koji se opisuje terminima: primitivan, divlji, tradicionalni, Treći svijet. Ovi pridjevi upućuju na to da je sintagma „primitivno društvo“ kategorija Zapadnjačkog razmišljanja. Fabianovim riječima — antropologija je velik dio svoje povijesti stvarala odnos i znanje: „the West and the Rest“. Negiranje ili poricanje istovremenosti u radu definirali smo kao alokronizam te ustanovili kako je to ponajviše politički čin kojim se postavlja dominacija nad nekom drugom kulturom. Primjeri takve dominacije nalaze se u putopisu Otok Marka Pola, Michaela Donleyja, te se može zaključiti da su se njegovi opisi temeljili na dominaciji ili moći nad lokalnom kulturom na Korčuli.

Smisao novih tendencija istraživanja ne leže više u opisivanju različitosti kultura već u opisu sličnosti te zbližavanju naroda. Novije tehnike smatramo: fenomenologijom, utemeljenom teorijom, teorijom afekta, autoetnografijom i feminističkom etnografijom. Najveći kontrast u odnosu na alokronizam predstavlja metoda autoetnografije jer ona uključuje autorovu osobnu naraciju. Danas se autoetnografija sve češće javlja te je svakako prisutna u putopisima. Djelo „Europljani u izumiranju“ sadrži obilje primjera autoetnografije, ali i drugih suvremenih metoda. Karl Markus Gauss — iako je u isto vrijeme pisao putopis — skloniji je bio suvremenijim pristupima te odricanje istovremenosti kod njega nije prisutna.

Na samom kraju želim utvrditi kako je u konačnici cilj putopisa zabaviti čitatelja dok kulturnoantropološka ili etnološka istraživanja su praktična, točnije primjenjiva znanost čije empirijske spoznaje mogu služiti u praktične svrhe. Drugim riječima, tek kada se pretpostavke potvrde rezultatima prakse ili terenskim istraživanjem one mogu biti pravovaljane.

LITERATURA

Knjige:

1. Alempijević Škrbić N., Potkonjak S. i Rubić T., (2016.), *Misliti etnografski-kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*, HED, Zagreb.
2. Donley M., (2005.), *Marco Polo's isle*, Spencer and Glynn, New Yorkshire.
3. Fabian J., (2002.), *Time and the Other- How anthropology makes its object*, Columbia University Press, drugo izdanje, New York.
4. Gauss K.M., (2010.), *Europljani u izumiranju*, Fraktura, Zagreb.
5. Kukuljević Sakcinski I., (2001.), *Put u Senj- Putne uspomene*, Matica Hrvatska, 4 izdanje, Hrvatska.
6. Potkonjak S., (2014.), *Teren za etnologe početnike*, HED-hrvatsko etnološko društvo, Zagreb.
7. Segalen M.,(2002.), *Drugi i sličan-pogledi na etnologiju suvremenih društava*, Jesenski i Turk, Hrvatska.

Stručni članci:

Hrčak portal:

1. Čapo Žemgač J., (1993.), *Etnologija i/ili (socio) kulturna antropologija*, Fakultet etnologije i antropologije, Vol.5, Zagreb.
2. Duda D., (1998.), *Žanrovi hrvatskog romantičarskog putopisa*, Dani Hrvatskoga kazališta, Vol. 24., No. 1, Hrvatska.
3. Grgurinović I., (2012.), *Alokronizam i spasiteljska etnografija*, Etnološka tribina 35, vol. 42, Zagreb.
4. Kale E., (1977.), *Pristup kulturne antropologije čovjeku i ljudskom društvu*, Fakultet političkih nauka, Revija za sociologiju, god. 8, Zagreb.

Web izvori:

1. Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51177> datum posjeta, 31.8.2018.
2. [Encyclopaedia Britannica, https://www.britannica.com/](https://www.britannica.com/) , datum posjeta, 27.10.2018.

SAŽETAK

ANTROPOLOGIJA I ASPEKTI ALOKRONIZMA U PUTOPISIMA

TINA LETIĆ

Ključne riječi: antropologija, terenska istraživanja, putopisa, alokronizam

Ovaj rad istražuje nekoliko aspekata antropološke discipline. Antropološka znanost je složena akademska disciplina koja proučava najsloženijeg organizma - čovjeka. Na temelju toga u ovom radu promatramo odnos geografskog prostora i pristupa disciplini. Nakon čega, iznose se argumenti i kritike Johannesa Fabiana koje su prikazane njegovoj knjizi „Vrijeme i drugi“. Knjiga služi za argumentiranje njegove kritike o upotrebi vremena u konstruiranja antropološkog diskursa. Ovaj rad također sadrži komparativni oblik, u kojemu se nalazi poglavlje o modernim tehnikama koje se koriste na području u etnografiji. Ovo poglavlje predstavlja suvremene metode koje služe kao kvalitativni pristup istraživanjima te će se spomenuti tehnike fenomenologije, utemeljene teorije, teorije afekta, autoetnografije i feminističke etnografije. Nadalje, za vrijeme teškog razvoja povijesti, današnje putovanje je dostupno svima i shodno tome književni putopisi postaju sve popularniji. Putopisi se često spominju u antropologiji. U korelaciji, uspoređuju se dva moderna putopisa koji potječu iz istog vremenskog razdoblja, ali napisani su različitim stilovima. „Otok Marka Pola“ putopis je koji uključuje tradicionalne metode antropologije, dok u djelu „Europljanima u izumiranju“ uočljiviji su elementi suvremenih pristupa. Autor Karl Markus Gauss u svojoj je knjizi predstavio etničke manjine u Bosni i Hercegovini, Italiji, Njemačkoj i Makedoniji. Cilj ove analize je istaknuti antropološke elemente u ovim putopisima i odrediti njihovu jasnu razliku.

SUMMARY

ANTHROPOLOGY AND ASPECTS OF ALOCHRONISM IN TRAVELOGUES

Tina Letić

Keywords: antropology, field research, travelogue, alochronism

This thesis examines several aspects of anthropological discipline. Anthropological science is a complex academic discipline that studies the most complex organism - man. Based on this, in the first part of the paper we observe the relation of geographical space and access to discipline. After that, the arguments and criticisms of Johannes Fabian are presented in his study "Time and the Other" which serves to argue his criticisms about the uses of time in anthropological discourse. This thesis contains a comparative form where below is a chapter on modern techniques used in Europe. This chapter presents modern methods that serve as qualitative approaches to research and the techniques of phenomenology, ground theory, affect theory and self-ethnography will be mentioned. Furthermore, during the harsh development of history, today's travel is accessible to everyone and accordingly literary travelogues become increasingly popular. Travelogues are often mentioned in anthropology. In correlation, the paper compares two modern travelogues that originated from the same time period but are written in very different styles. "Marco Polo's Isle" is a travelogue that includes traditional methods of anthropology whereas "Europeans in extinction" introduce some modern approaches. The author Karl Markus Gauss in his book has presented ethnic minorities in Bosnia and Herzegovina, Italy, Germany and Macedonia. The aim of this analysis is to observe anthropological elements in these travelogues, and to make a clear distinction between the two.